

Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008

Andreu Domingo
Albert Sabater

Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008

Andreu Domingo i Albert Sabater

Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008

Andreu Domingo
Albert Sabater

Autors:

Andreu Domingo i Valls és doctor en sociologia, subdirector del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), professor del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona i responsable del Grup d'Estudis Demogràfics i de les Migracions (GEDEM).

Albert Sabater Coll és doctor en ciències socials i estadística, investigador Juan de la Cierva al Centre d'Estudis Demogràfics i membre del GEDEM.

Informes Breus és una col·lecció de la Fundació Jaume Bofill que es distribueix gratuïtament. S'hi publiquen els resums i les principals conclusions d'investigacions que han estat promogudes per la Fundació, així com documents inèdits en llengua catalana, i que com succeeix amb els resums de les investigacions, es consideren rellevants pel seu interès social i polític.

Totes les publicacions de la Fundació Jaume Bofill estan disponibles per a descàrrega al web www.fbofill.cat.

Primera edició: desembre 2009

© dels textos: Andreu Domingo i Albert Sabater

© d'aquesta edició:
Fundació Jaume Bofill, 2009
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

Aquest text s'inscriu dins del projecte d'I+D "Comportaments demogràfics diferencials de la població immigrada i de llur descendència a Espanya" (CSO2008-04778/SOCl), dirigit pel doctor Andreu Domingo i finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación, mitjançant el Plan Nacional de I+D+I 2008-2011.

Edició a cura d'Editorial Mediterrània

Disseny: Amador Garrell
Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 978-84-8334-986-1

Índex

Resum	9
1. INTRODUCCIÓ: EL CANVI DE CICLE	11
2. LA CAIGUDA DELS FLUXOS DE PERSONES ESTRANGERES ARRIBADES A CATALUNYA	15
La immigració internacional	17
La composició per sexe i edat	22
Els intercanvis migratoris amb la resta d'Espanya	27
3. SOBRE LES SORTIDES: ENTRE EL RETORN I DE SORTIDA A TERCERS PAÏSOS	33
4. ELS EFECTES SOBRE LES CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA	43
La diversitat de la població estrangera que viu a Catalunya	45
L'estructura de la població estrangera per sexe i edat	50
5. CONCLUSIONS: EL REPTE DE L'ASSENTAMENT EN ÈPOCA DE VAQUES MAGRES	55
BIBLIOGRAFIA	63

RESUM

Després d'un ascens ininterromput i sense precedents durant tot el segle XXI, l'any 2008 van caure a Catalunya els fluxos migratoris internacionals. Degut a la crisi econòmica, les entrades, que havien arribat a poc més de 170.000, van caure un 12,7% respecte al 2007.

Aquest descens, però, és molt inferior a l'enregistrat en altres comunitats autònomes (on superava el 25%), en part degut a la major antiguitat dels corrents migratoris i al caràcter d'assentament que el territori català té per a la població estrangera.

També durant el 2008 van augmentar notablement les sortides de Catalunya cap a l'estranger, arribant a poc més de 81.000 aproximadament.

Com a resultat d'aquesta inflexió de l'onada migratòria i de l'augment de les sortides, el creixement de la població de nacionalitat estrangera empadronada a Catalunya s'ha ralentitzat en el seu conjunt, arribant a un total de 1.184.192 persones (el 15,9% del total) a 1 de gener de 2009 segons les dades provisionals del Padró continu. Aquesta evolució està marcada per una gran heterogeneïtat dels comportaments per nacionalitats.

1 Introducció: el canvi de cicle

La publicació de les sèries estadístiques corresponents a la migració i la població de nacionalitat estrangera a Catalunya per a l'any 2008 ens permet avaluar l'impacte inicial de la crisi econòmica. Els primers efectes han estat, com era d'esperar, una disminució dels fluxos arribats de l'estranger, l'increment de les sortides –siguin de retorn, siguin a països tercers– i, consegüentment, l'alentiment del creixement de la població estrangera empadronada. Aquest procés previsible demana, però, una anàlisi més acurada.

En demografia, el volum és determinant; planerament: no és el mateix vuit que vuitanta. Però a més, com veurem, l'agregat, tant en el cas dels fluxos com en el dels efectius de població, amaga diferències considerables segons la nacionalitat de la persona migrant. A banda de la quantitat, l'estructura per sexe i edat dels corrents migratoris també ha quedat afectada per la conjuntura econòmica, i ha respost en cada nacionalitat a l'antiguitat dels corrents i a les estratègies adoptades en la migració, que depenen, en primer lloc, del comportament de gènere en cadascuna. A aquests canvis en l'estructura dels fluxos arribats, i dels que han marxat, haurem d'afegir-hi l'adaptació de la dinàmica demogràfica a la crisi, singularment de l'intercanvi migratori amb la resta d'Espanya i de la mobilitat intermunicipal, i, en menor mesura, de la fecunditat. Haurem d'anticipar, però, que els instruments estadístics de què disposem capten de forma molt desigual els fluxos d'entrada i els de sortida, si ens referim a la immigració internacional.

Així doncs, el nostre coneixement sobre les sortides del territori espanyol resulta molt limitat. Aquesta deficiència en la cobertura estadística esdevé dramàtica en un moment com l'actual, quan precisament aquests moviments –siguin de retorn, siguin per marxar a tercers països– s'han incrementat.

No menys significativa és la perspectiva territorial, en les seves diferents escales. No tots els territoris queden afectats de la mateixa manera per la disminució de les entrades o per la sortida de persones estrangeres. Aquesta desigualtat explica les variacions que, tant en termes relatius com en absoluts, han experimentat certes nacionalitats en un territori determinat, però alhora, tot i que encara és aviat per fer-ne el pronòstic, pot acabar afectant de forma profunda la concentració i la segregació de determinades nacionalitats, especialment a escala municipal i inframunicipal. La manca de dades disponibles d'àmbit municipal per al Padró continu del 2009 ens impedeix abordar les possibles conseqüències de la crisi.

Hem centrat el nostre interès en l'evolució dels corrents migratoris d'entrada i de sortida procedents de l'estranger durant l'any 2008, la mobilitat intermunicipal i els efectes que té sobre l'estructura i la composició per nacionalitats de la població empadronada i de la població amb permís de residència.

2 La caiguda dels fluxos de persones estrangeres arribades a Catalunya

LA IMMIGRACIÓ INTERNACIONAL

El total d'entrades a Catalunya (de persones de nacionalitat espanyola i estrangeres) va assolir l'any 2008 les 237.684 altes, amb una reducció del 9,4% respecte a les enregistrades el 2007. D'aquestes altes, el 84% eren protagonitzades per persones estrangeres (vegeu el gràfic 1). La immensa majoria, el 74%, continuen sent degudes a la immigració internacional. Però el descens dels fluxos de la migració internacional, és a dir de la població estrangera arribada a Catalunya des de l'estranger l'any 2008, ha estat evident: una baixada d'un 12,7% respecte a l'any anterior, encara que s'ha mantingut en xifres elevades, amb 170.725 noves altes padronals. I, malgrat que ha caigut, aquesta caiguda ha estat força menor que l'experimentada en el conjunt de l'Estat espanyol, on els fluxos internacionals s'han reduït una quarta part.

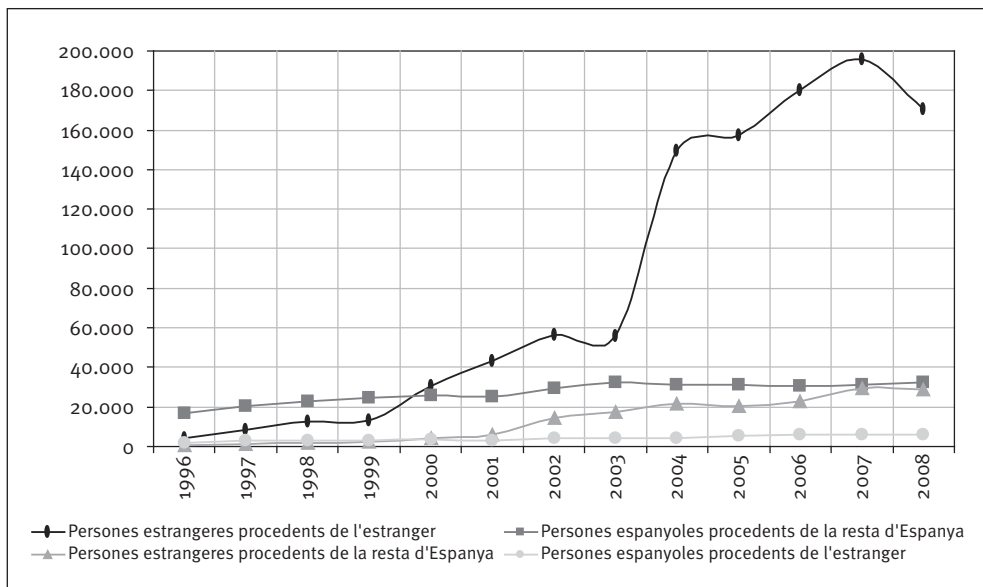
La davallada també ha estat molt menor que l'experimentada per les altres comunitats autònomes amb un nombre més alt d'immigrats. Així a Madrid ha minvat una mica més d'una quarta part, com també a Andalusia, mentre que al País Valencià ha disminuït un 37%. D'aquesta manera, Catalunya continua sent la comunitat autònoma que concentra més altes procedents de l'estranger de tot Espanya, el 24,5%. La diferència entre les comunitats autònomes haurà d'explicar-se, per un costat, per la diversa composició per nacionalitat dels fluxos

que arriben a Catalunya i a la resta d'Espanya (amb més pes d'africans i asiàtics que en altres comunitats autònomes) i, per l'altre, pel major assentament de la població immigrada de nacionalitat estrangera a Catalunya.

Com es pot observar al gràfic 1, des de la perspectiva del cicle migratori endegat a principis del segle XXI, podem considerar que l'any 2007 es confirma com la cresta de la tercera onada migratòria a Catalunya (Domingo i Cabré, 2009). Les persones estrangeres procedents de la resta d'Espanya només han minvat un 2%, amb 28.227 moviments, i gairebé han empatat amb les trenta dues mil entrades de persones espanyoles, també arribades de la resta d'Espanya, algunes d'elles corresponents a persones nacionalitzades espanyoles, que són els únics corrents immigratoris que han crescut durant l'any 2008.

Gràfic 1.

Evolució de les altes procedents de l'estranger i de la resta d'Espanya. Catalunya, 1996-2008

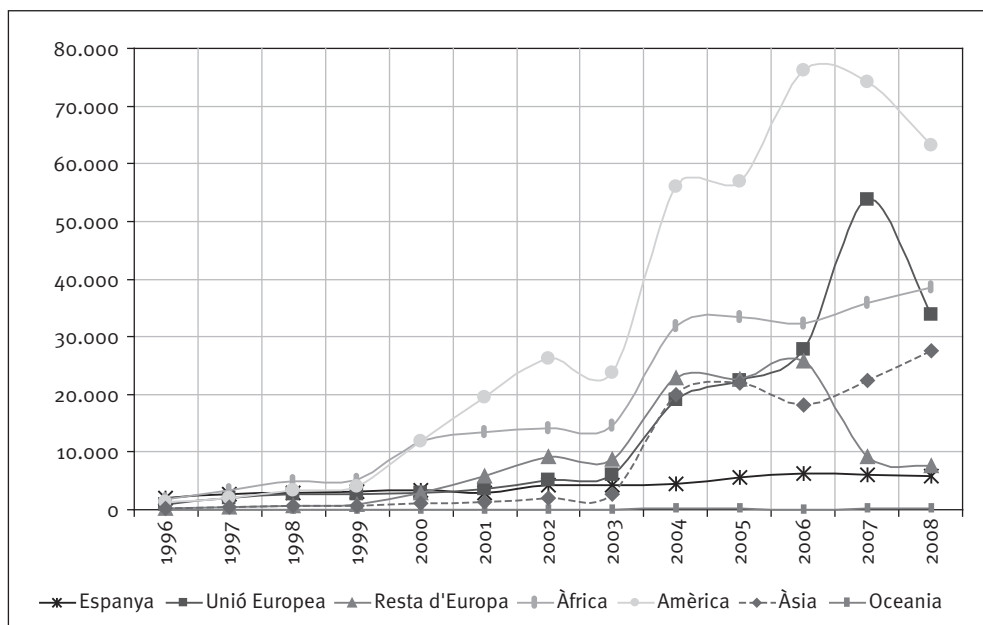

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1996-2008 (INE).

La desagregació segons nacionalitats

Gràfic 2.

Evolució de les altes procedents de l'estranger segons els grups continentals. Catalunya, 1996-2008

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1996-2008 (INE).

Si ens centrem en la immigració internacional per grans agregats continentals (gràfic 2), veurem que els descensos més pronunciats els han protagonitzat els fluxos de ciutadans i ciutadanes de la Unió Europea (d'altra banda molt alts, amb gairebé trenta-quatre mil moviments) i llatinoamericans (seixanta-tres mil), així com de ciutadans de la resta d'Europa (7.532), amb reduccions que arriben al 37% en el primer cas, al 18% en el tercer, i al 15% en el segon:

- Pels llatinoamericans aquesta reducció ja va començar el 2007, en connexió amb la demanda de visat Schengen als ciutadans i ciutadanes bolivians.

- Pel que fa a l'evolució dels ciutadans i ciutadanes europeus comunitaris, haurem de recordar que el salt experimentat l'any 2007 va ser degut a la incorporació de Romania i Bulgària a la Unió Europea; el descens espectacular que han patit el 2008 també es deu en bona part al descens de la immigració romanesa.
- Per contra, els fluxos de població immigrant africana i asiàtica no només no s'han reduït, sinó que han augmentat un 23% pels asiàtics (que han arribat a 27.441 noves entrades) i un 7,4% pels africans (amb 38.471 altes). Que hi hagi hagut aquests increments, però, no significa que s'hagin deslliurat de l'efecte de la crisi, com l'agregat temporal ens pot fer creure a primer cop d'ull. Tot al contrari, si hi apliquem una escala temporal mensual, el que es pot veure –tant per als uns com per als altres– és que el descens es generalitza a partir del segon semestre del 2008, quan la recessió es fa més evident. D'aquesta manera, podem considerar que en el cas dels africans i els asiàtics, la crisi ha estroncat una evolució a l'alça més que notable (vegeu el gràfic 3).

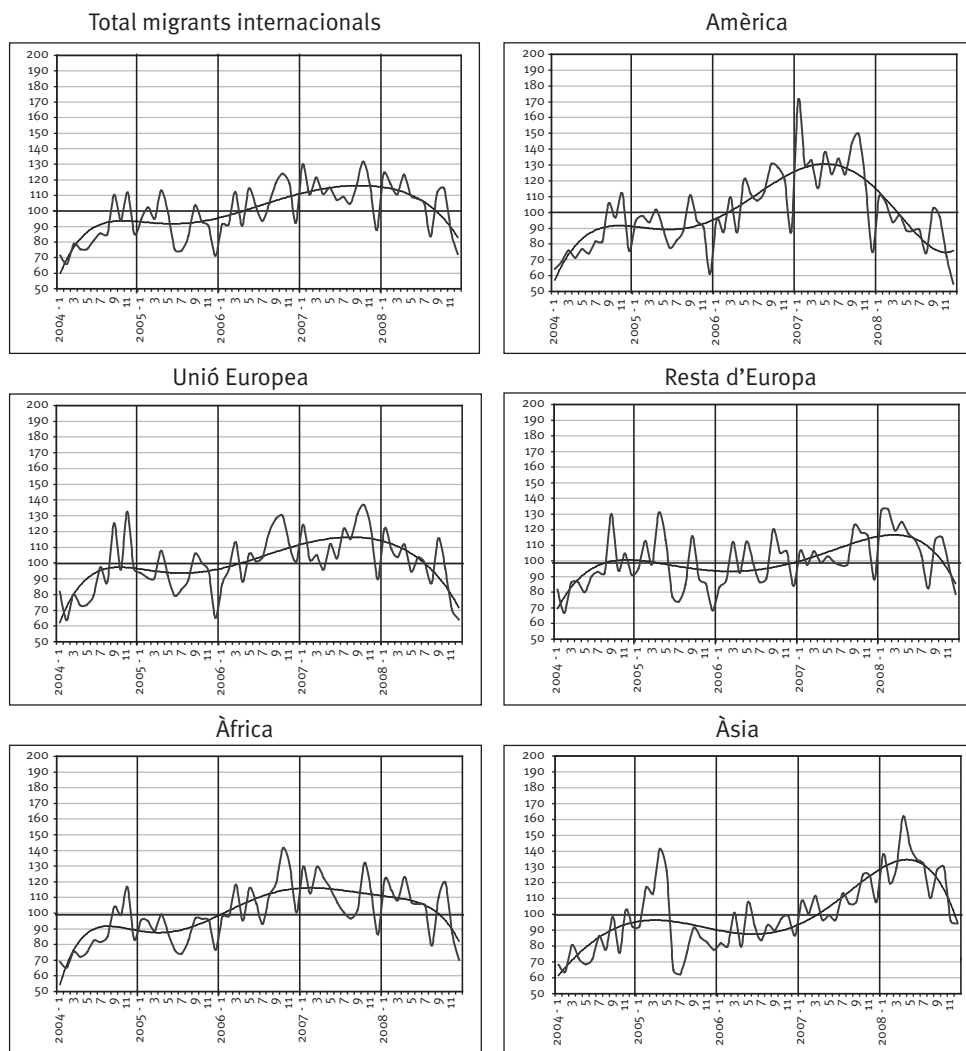
Abans de contemplar el detall per nacionalitats, aprofitem la lupa temporal aplicada a l'evolució de les altes des del 2004. Tant en l'anàlisi de les altes com, més tard, en el de les baixes, s'ha escollit d'inici l'any 2004 per obviar el subregistre degut a la no inclusió en les sèries de les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR) de les anomenades altes per omissió abans d'aquest any.¹ Les oscil·lacions mensuals que es repeteixen anualment en les altes se solen deure a diverses raons: la caiguda generalitzada del mes de desembre es relaciona en bona part amb el cost del transport, així com també s'hi relacionen les puntes dels mesos anteriors i posteriors, sobretot quan considerem les migracions transatlàntiques; els màxims de gener i de pels volts del mes de setembre es poden explicar tant per l'acabament del curs escolar en el lloc d'origen (desembre en l'hemisferi sud,

.....

1. Les altes per omissió són immigracions de l'exterior en què no consta el país de procedència, mentre que les baixes per inclusió indeguda són les emigracions a l'exterior de les quals es desconeix el país de destinació. Ni les unes ni les altres no s'integraven en les EVR abans de l'any 2004, encara que sí que constaven en el còmput de població efectuat pel Padró continu. La seva incidència presenta una gran variabilitat territorial, però és especialment forta als municipis catalans.

Gràfic 3.

Evolució percentual de les altes mensuals procedents de l'estranger pel total i segons les grans agrupacions continentals. Catalunya, 2004-2008

Nota: Base 100 = mitjana mensual del període 2004-2008.

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2004-2008 (INE).

o l'estiu al Marroc), com per les arribades durant el mes d'agost, que potser van ser enregistrades amb posterioritat en alguns municipis a causa de la coincidència amb el període vacacional.

Si considerem l'evolució dels fluxos durant aquest darrer any per nacionalitats, el que més crida l'atenció és la pronunciada caiguda del flux de bolivians (-69% respecte a l'any 2007) i de romanesos (-56,8%) enfront del lleu ascens del de marroquins (+3,8%); aquestes són les tres nacionalitats amb un gruix d'arribades més significatiu, amb 25.400 entrades de persones marroquines, 10.200 de romaneses, i 4.000 de bolivianes. En aquest darrer cas, com ja ho hem esmentat, el descens ja va iniciar-se l'any 2007, a partir de la demanda de visat Schengen des del mes d'abril; la caiguda del flux de persones romaneses s'ha donat amb la crisi i l'entrada del país a la Unió Europea; el flux de marroquins, com apuntàvem anteriorment per als africans en general (seguien representant el 14% de tots els fluxos arribats el 2008), va créixer de forma sostinguda durant el primer semestre, per caure en el segon com a conseqüència de la conjuntura econòmica.

Entre els corrents migratoris creixents, cal destacar l'augment d'immigració xinesa amb 9.748 altes (+32,6% respecte a l'any 2007) i pakistanesa, amb 8.997 altes (+24%). De la mateixa manera trobem nacionalitats gens negligibles, ni pel pes que tenen ni per la seva trajectòria, com l'equatoriana, amb 9.865 altes (+45% respecte a l'any anterior), i la colombiana, amb 8.249 altes (+10,3%). Aquestes nacionalitats, durant el primer quinquenni del segle XXI, van provocar la llatino-americanització dels fluxos migratoris, i van descendir amb l'entrada en vigor del visat Schengen l'any 2001 en el cas de Colòmbia i l'any 2003 en el de l'Equador (Vono, Domingo i Bedoya, 2009).

LA COMPOSICIÓ PER SEXE I EDAT

Un cop descrit el primer impacte negatiu de la crisi sobre el volum dels fluxos internacionals, la pregunta obligada és saber si ha tingut algun efecte sobre la composició dels fluxos per sexe i edat. Els darrers anys el creixement del reagra-

pament familiar havia estat una constant, traduïda en una alça tant en nombres absoluts com en el pes en el total de la població menor de divuit anys i, en algunes ocasions, de la població major de seixanta-quatre anys, tot i que en nombres absoluts la població en edat activa continués creixent. També era remarcable l'augment de la població d'entre divuit i seixanta-quatre anys corresponent al sexe menys representat en les primeres etapes del cicle migratori de cada nacionalitat, fet que ens podia indicar un reagrupament, fos legal o fos *de facto*.

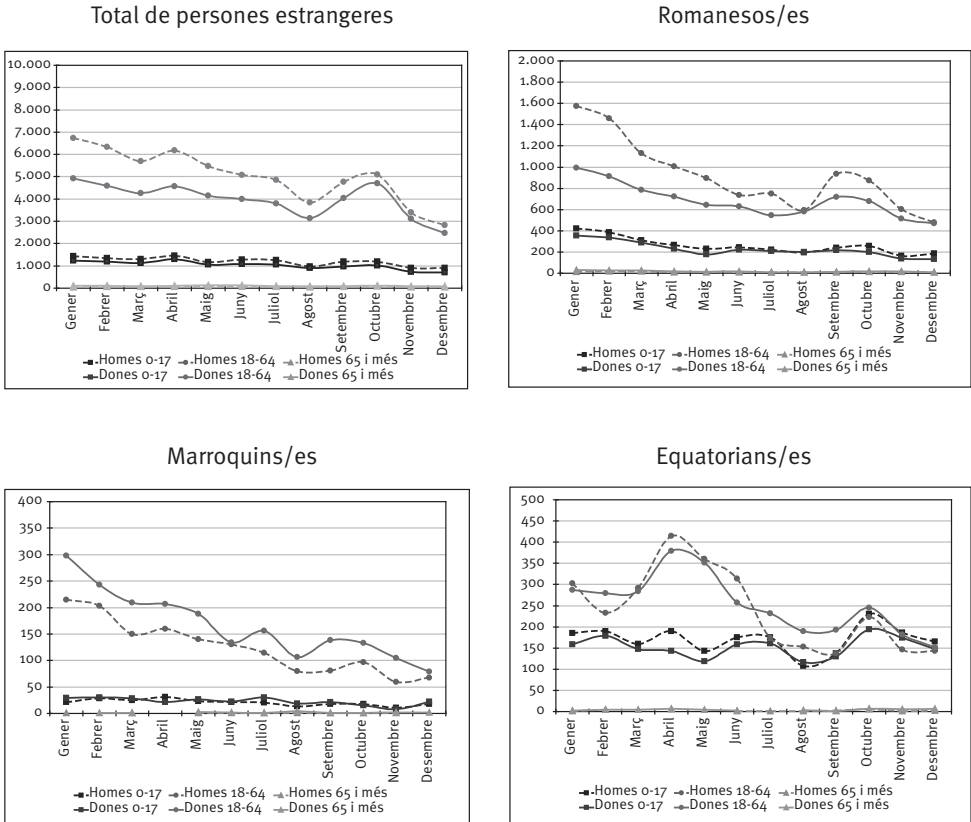
Què va passar durant l'any 2008? En conjunt aquesta tendència es va mantenir, per als africans i els asiàtics, pel que fa als menors d'edat, amb increments que superen els mil menors en ambdós casos, mentre que en el cas dels majors de seixanta-quatre anys la disminució es va generalitzar respecte a l'any anterior, exceptuant els dos-cents trenta reagrupats asiàtics, que representen un augment del 35% anual. És difícil estimar la proporció de persones adultes reagrupades però, un cop més, únicament en el cas dels africans i els asiàtics s'incrementa el nombre de persones en edat activa que van arribar durant l'any 2008 respecte a l'any anterior: 6.459 asiàtics més, que van fer que s'assolís la xifra de 33.199 persones, i 3.849 africans addicionals, que van fer pujar els fluxos d'adults d'aquest origen a 47.103 persones.

De nou, cal examinar l'evolució de més a prop; si ho mirem mes a mes podem descobrir una realitat diferent de la del resum anual (vegeu el gràfic 4): l'evolució mensual de les altes de diferents nacionalitats per sexe i grans grups d'edat ens revela la reacció heterogènia de les migracions a la crisi econòmica.

- Si ens fixem en les primeres nacionalitats que, com dèiem abans, més van baixar respecte a l'any 2007, la romanesa i la boliviana, en totes dues la davallada va ser progressiva entre la població en edat activa. Ara bé, en el cas dels fluxos romanesos, a partir del mes de juliol el de dones va superar el d'homes, mentre que en el cas dels bolivians les dones es van continuar mantenint sempre per damunt dels homes. Aquesta evolució per sexes s'hauria de relacionar amb l'impacte diferencial de la crisi econòmica en aquests primers mesos, amb una clara afectació d'un sector tan masculi-

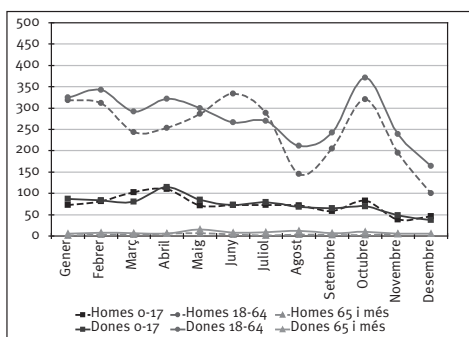
Gràfic 4.

Evolució mensual de les altes procedents de l'estranger segons el sexe i grups d'edat (total de persones estrangeres i nacionalitats seleccionades). Catalunya, 2008

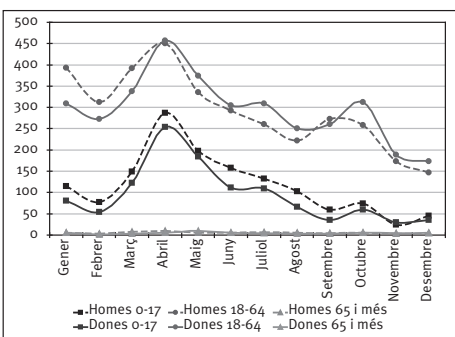

nitzat com la construcció, en comparació de l'ocupació majoritària de les dones en el treball domèstic. Quant al reagrupament familiar de menors, en tots dos casos es va mantenir en nivells mínims, tot i que en el cas dels romanesos durant la segona part de l'any es va produir una alça significativa.

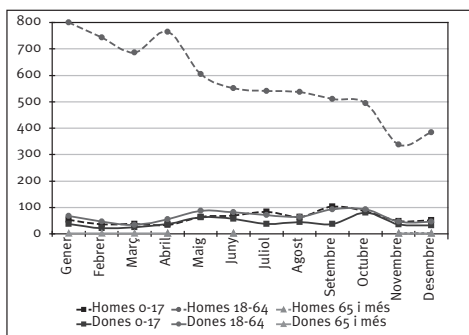
Colombians/es

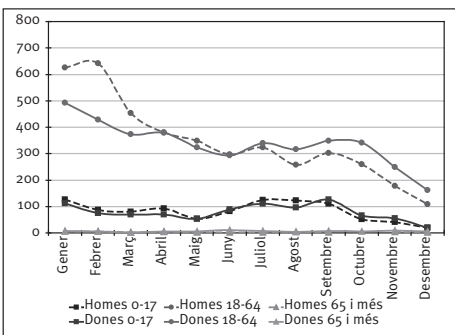
Bolivians/es

Xinesos/es

Pakistanesos/es

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2008 (INE).

- Si el que considerem, en canvi, és com van reaccionar les migracions procedents del Marroc, que segueixen essent les més nombroses, d'igual forma veiem que s'experimenta una davallada progressiva dels fluxos amb el temps, més pronunciada en el cas dels homes en edat activa i menys en

el de les dones i els infants reagrupats, que es mantenen amb valors força similars durant tot l'any, amb la particularitat que per a tots s'observa la punta corresponent als mesos de setembre i octubre que, com ja havíem dit, correspon al cicle estacional de les migracions arribades del Marroc.

- Els fluxos procedents de l'Equador, que no disminueixen sinó que s'intensifiquen, mostren que a la caiguda del nombre de persones adultes, independentment del sexe, molt destacada en la segona part de l'any, li correspon, en canvi, un creixement més que notable dels menors de divuit anys de tots dos sexes.
- Aquesta evolució, però, té poc a veure amb la dels fluxos colombians, que eren els altres moviments migratoris originats a l'Amèrica Llatina que més havien crescut. Aquí el descens de les persones adultes no només no és tan acusat, sinó que es redreça de forma espectacular durant la segona meitat de l'any, i s'hi dona una primàcia femenina, mentre que els reagrupaments de menors, tot i que experimenten una certa recuperació, són molt inferiors i amb una clara tendència a la baixa.
- Per acabar, la composició per sexe i edat de les migracions de persones xineses i pakistaneses, ens mostra un clar estroncament dels fluxos ascendents durant la primera meitat de l'any, amb la diferència que per a la població xinesa això ha significat també el descens de l'arribada de menors, que era força significativa en el segon trimestre, mentre que entre la població pakistanesa la distància entre els fluxos masculins i femenins en edat adulta s'ha mantingut, tot i que durant el segon semestre hi ha una tímida remuntada del reagrupament de menors.

Caldrà esperar a veure l'evolució durant l'any 2009, però només amb l'observació d'aquestes nacionalitats ja hem constatat que no hauríem de generalitzar la resposta a la crisi quant a la composició dels corrents migratoris que continuen arribant de l'estranger, en particular de persones adultes. En aquest sentit, fins i tot els fluxos de menors enregistrats al segon semestre del 2008 fan difícil saber si van respondre d'alguna manera a la crisi, ja que la sol·licitud de reagrupament es devia efectuar amb molta antelació. En aquestes circumstàncies l'única resposta seria el no acompliment de les sol·licituds atorgades (en cas restrictiu) o, per contra,

reagrupaments que s'efectuessin de forma irregular. Tot i que el total dels fluxos disminueixi, en unes nacionalitats hem vist que els homes en resten més afectats que les dones (nacionalitats romanesa, boliviana, equatoriana i colombiana), en altres, veiem que el reagrupament de menors no va disminuir, sinó que es va mantenir o va augmentar en la segona meitat de l'any (nacionalitats marroquina, equatoriana i pakistanesa), i, per acabar, en el cas dels fluxos de nacionalitat xinesa l'efecte de la crisi va ser molt fort, tant per als d'adults com per als menors.

ELS INTERCANVIS MIGRATORIS AMB LA RESTA D'ESPANYA

La immigració procedent de la resta d'Espanya l'any 2008, va arribar en el seu conjunt a 61.071 entrades, el 46,8% de les quals eren de persones estrangeres; les sortides van ser 65.205 i les persones estrangeres en representaven el 39,3%. És a dir, es va enregistrar un saldo negatiu d'una mica més de quatre mil persones. El component d'aquests moviments per nacionalitats és un element discriminador rellevant: el saldo migratori de persones espanyoles va ser negatiu (set mil sortides), mentre el de les persones estrangeres continuava sent positiu (amb dues mil entrades de més).

De la mateixa manera que l'evolució de les migracions internacionals, la mobilitat interna de la població immigrant i els possibles efectes de la crisi en la seva acceleració o estancament han estat matèria de discussió, sense que les dades disponibles fins ara semblin concloents en un sentit o un altre. És molt possible que per a algunes nacionalitats la mobilitat pel territori català i més enllà de les seves fronteres hagi augmentat, com a conseqüència de la recerca de treball; si és així, però, no han generat les altes padronals corresponents. A més, molts d'aquests moviments podrien ser de caràcter circular. A diferència del que succeïa amb les altes producte de les migracions internacionals, els intercanvis migratoris protagonitzats per persones estrangeres entre Catalunya i la resta d'Espanya es van mantenir en nivells similars als d'anys anteriors, tot i que es va registrar una lleugera baixada, tant en les 28.617 entrades com en les 25.616 sortides: gairebé dos punts percentuals menys en les altes i sis punts percentuals en les baixes.

Es pot pensar que un dels efectes de la crisi, per a aquelles persones immigrants que van decidir romandre a Catalunya, va ser també la reducció de la mobilitat, en connexió amb la xarxa de suport familiar. El saldo migratori de l'any 2008, en canvi, va ser positiu per a Catalunya, amb tres mil entrades més que sortides, que tripliquen les mil enregistrades en anys anteriors. Com era d'esperar, aquest intercanvi es dóna preferentment amb les altres tres comunitats autònomes que apleguen major nombre de residents estrangers: Madrid (amb un saldo positiu per a Catalunya de 977 altes), Andalusia (807) i el País Valencià (747).

La desagregació segons nacionalitats

El saldo migratori positiu es verifica per a tots els grans orígens continentals i per al conjunt de la resta d'Espanya.

- Els intercanvis més elevats són els protagonitzats per persones americanes (10.554 entrades i 8.815 sortides) i africanes (7.741 entrades i 7.699 sortides), mentre que els guanys més significatius per sota de la població americana, són els de ciutadans i ciutadanes de la Unió Europea, amb un saldo positiu de 734 persones.
- L'any 2008, els moviments de població immigrant marroquina de Catalunya amb la resta d'Espanya, tant d'entrada (4.885 altes) com de sortida (5.153 baixes), van ser els més nombrosos, però amb la particularitat de presentar un saldo negatiu (surten més persones marroquines que no pas n'entren); entre les deu primeres nacionalitats amb més persones residents a Catalunya, aquest fenomen només es repetirà amb la xinesa (que presenta un saldo negatiu de 312 baixes).
- La resta de nacionalitats mostren saldos positius, destacant la boliviana (680 altes), la pakistanesa (574 altes) i la romanesa (476 altes).

La composició per sexe i edat

En l'intercanvi dels fluxos d'entrada i sortida de Catalunya amb la resta d'Espanya, l'anàlisi de la composició per sexe i edat és també fonamental. Com era d'esperar, els perfils que es mostren corresponen a poblacions eminentment d'adults joves, en què el grup d'edat de vint-i-cinc a trenta-quatre anys és el protagonista principal tant de les altes, amb 7.890 altes d'homes i 4.329 de dones, com per les baixes, amb 6.614 baixes d'homes i 3.737 baixes de dones. No obstant això, i juntament amb el predomini de fluxos dels adults joves (substancialment d'homes) també cal destacar el paper dels fluxos d'entrada i sortida corresponent a estratègies migratòries familiars de la població de nacionalitat estrangera. Aquestes estratègies es caracteritzen per la presència significativa d'infants menors de cinc anys, que superen el miler d'altes i baixes.

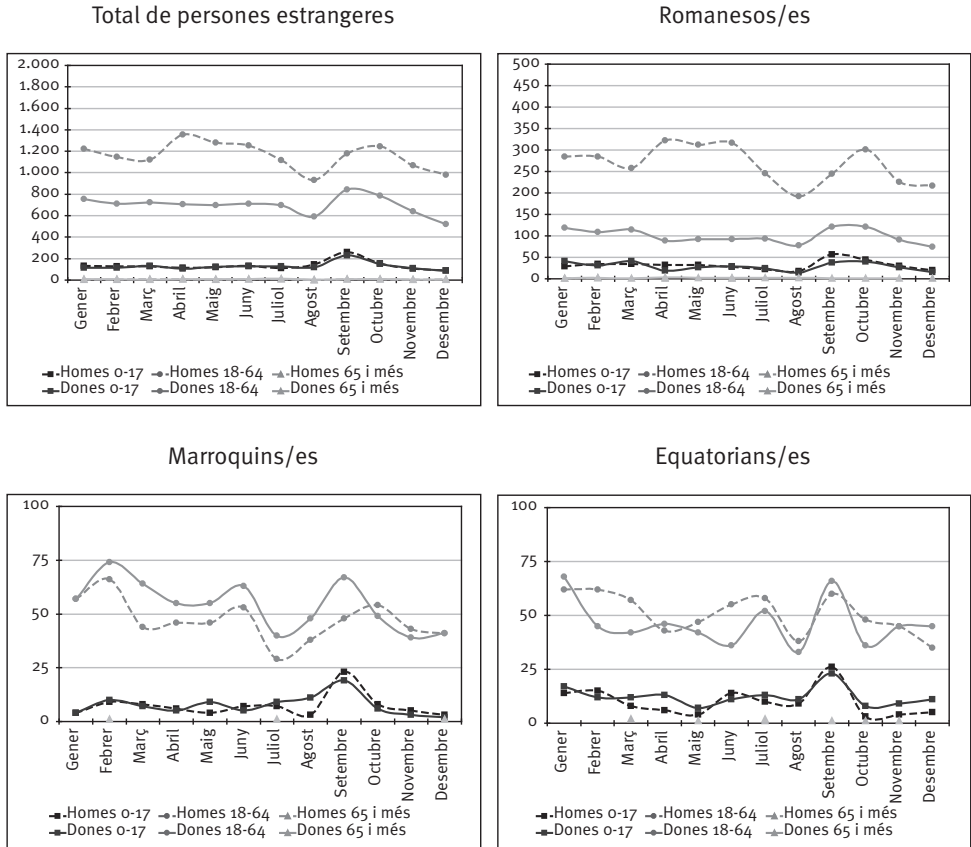
Si s'examina l'evolució mensual de les baixes amb destinació a la resta d'Espanya per sexe i grans grups d'edat (vegeu el gràfic 5), es pot comprovar com pel conjunt de la població de nacionalitat estrangera el nombre de baixes disminueix a partir de la segona meitat del 2008, i afecta, com era d'esperar, els homes i les dones de divuit a seixanta-quatre anys.

L'anàlisi mensual de les baixes reflecteix de nou l'efecte estacional del període estiuenc (sobretot al mes d'agost), que provoca una concentració no només per les baixes no registrades durant aquest període sinó perquè s'hi afegeixen aquelles que deriven del mateix calendari escolar, tal i com mostra l'ascens de les baixes per a infants de zero a disset anys durant el mes de setembre.

Per nacionalitats, trobem una gran diversitat. Les baixes de persones marroquines, a causa del seu pes en el conjunt, són les que segueixen més fidelment la pauta que hem esmentat abans. En canvi, en altres, com per exemple en el cas dels fluxos de població senegalesa, els homes d'entre divuit i seixanta-quatre anys augmenten a partir del mes de setembre, i assoleixen el seu màxim anual al mes de desembre. Aquesta evolució es podria interpretar en el context de possibles moviments circulars, en què una forta especialització ocupacional i de caràcter

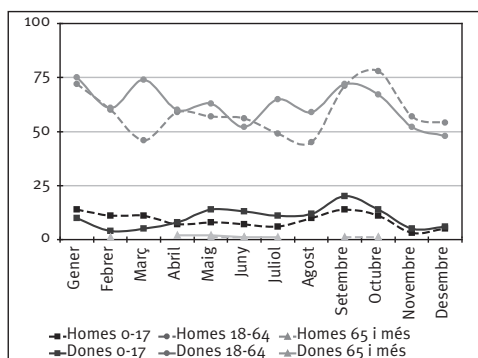
Gràfic 5.

Evolució mensual de les baixes amb destinació a la resta d'Espanya segons el sexe i grups d'edat (total d'estrangers i de nacionalitats seleccionades). Catalunya, 2008

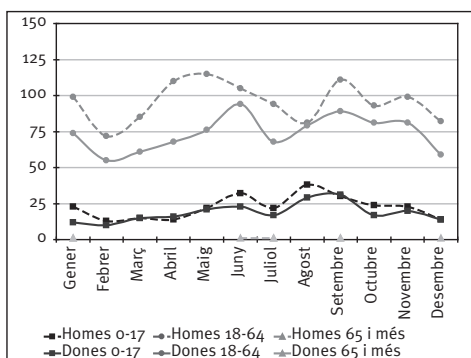

estacional (per exemple, relacionada amb la venda ambulants) provoca un augment de les baixes en determinats períodes de l'any, per la recerca de feina en altres sectors d'activitat amb un altre tipus d'especialització (com per exemple l'agricultura) en altres comunitats de la resta d'Espanya.

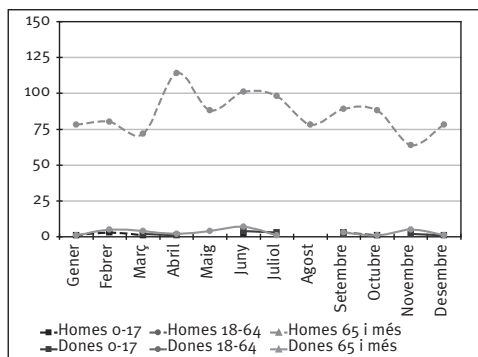
Colombians/es

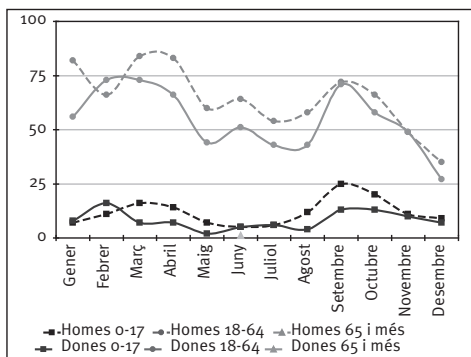
Bolivians/es

Xinesos/es

Pakistanesos/es

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2008 (INE).

D'altra banda, en l'evolució de les baixes per sexes cal destacar el cas de la immigració boliviana, en què els homes passen a superar les dones a partir del mes d'octubre després d'una davallada progressiva al llarg del 2008. Aquesta evolució mensual és similar entre la nacionalitat colombiana i l'equatoriana, fet

que s'explicaria per l'impacte diferencial de la crisi en les dones i els homes; aquests últims, més afectats en els primers mesos de la crisi per dedicar-se al sector de la construcció, fortament masculinitzat.

3 Sobre les sortides: entre el retorn i de sortida a tercers països

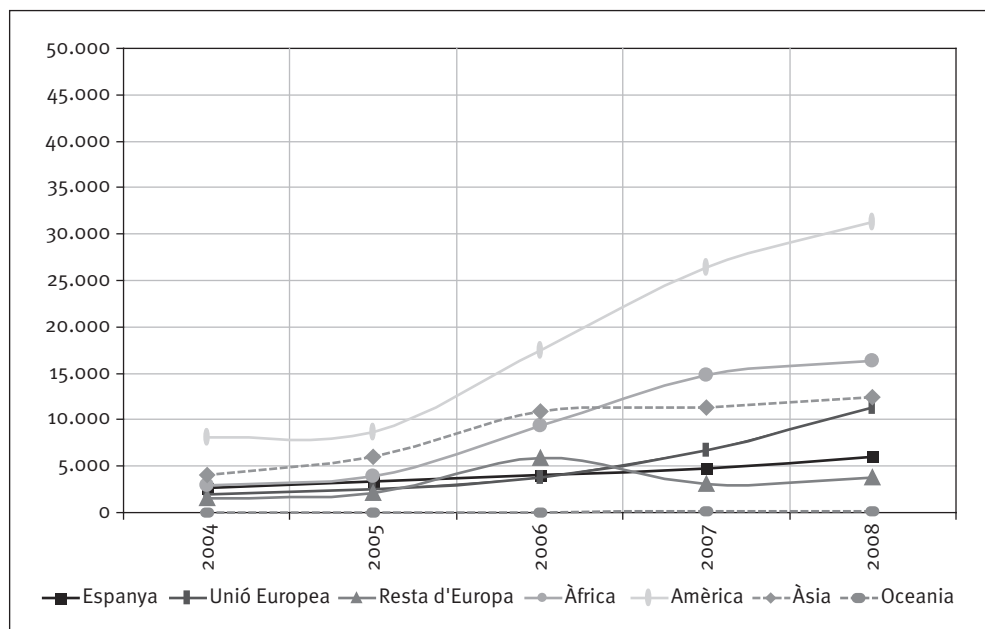
Com hem anticipat, el sistema estadístic espanyol, que en el cas dels fluxos es basa en el registre de les altes i les baixes en el Padró municipal, té greus problemes per captar els moviments migratoris de sortida d'Espanya. Mentre que la motivació per inscriure's al Padró és evident, tant per les prestacions automàtiques que hi estan relacionades (com l'obtenció de la targeta sanitària) com per les que es podrien fer valer en el futur (demostrar la residència al país, de cara a un procés d'obtenció del permís de residència per arrelament), amb les baixes pot passar el contrari. No tan sols no reporten cap benefici, sinó que de vegades en relació amb la immigració internacional, la inclinació de la persona migrant pot ser no comunicar-les, per mantenir els drets adquirits amb l'empadronament, per si de cas optessin per retornar a Espanya.

L'any 2008 les Estadístiques de Variacions Residencials van captar 81.226 sortides des de Catalunya cap a l'estranger, el 92% de les quals, és a dir, 75.360, corresponien a persones de nacionalitat estrangera. De les gairebé sis mil restants, corresponents a persones amb passaport espanyol, ignorem quina proporció d'immigrants nacionalitzats espanyols hi pot haver.

Respecte a l'any 2007, el nombre de sortides de persones estrangeres es va incrementar un 20,5% i, malauradament, no sabem en quina proporció aquest

Gràfic 6.

Evolució de les baixes amb destinació a l'estranger segons els grups continentals. Catalunya, 2004-2008

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2004-2008 (INE).

increment es deu a la crisi o a la millora del registre de les baixes. Mentrestant sí que podem subratllar com l'augment de les sortides va ser generalitzat per a tots els grups continentals (vegeu el gràfic 6). Destaquem les sortides protagonitzades per persones americanes (31.327 baixes), africanes (16.335 baixes), asiàtiques (12.420 baixes) i de la Unió Europea (11.377 baixes).

Només l'11,7% de les 75.360 baixes a l'estranger l'any 2008 fan constar el país cap on es van dirigir, sigui perquè l'emigrant va declarar el lloc de destinació quan va informar de la baixa, sigui perquè es va fer la inscripció consular corresponent en el lloc de destinació. Les 66.555 baixes restants (el 88,3% sobre el conjunt)

inclouen les baixes per caducitat² i les baixes en què no consta el lloc de destinació, sense que en coneguem la raó.

Aquests moviments, que sempre han estat presents durant el cicle migratori, en època de crisi esdevenen transcendentals. Es tracta de moviments de retorn, efectivament, però també de moviments de sortida a tercers països, o moviments d'arrossegament que impliquen que persones nascudes a Espanya o a Catalunya, principalment menors, migrin al lloc d'origen dels seus pares, sigui perquè els acompanyen en la migració de retorn, sigui perquè hi són enviats, mentre que els seus progenitors, o si més no un d'ells, continua residint a Catalunya.

Com es comprendrà, esbrinar el volum real i les característiques de sexe i edat per a cada nacionalitat d'aquests corrents emigratoris és una necessitat fonamental per entendre l'impacte real de la crisi i les diferents estratègies que adopta la població estrangera per afrontar-la. L'interès per aquest tema s'incrementa pel fet que el retorn s'ha convertit en una de les peces centrals que el Govern espanyol ha emprat en la seva resposta a la crisi pel que fa a la política migratòria, amb l'aplicació d'un programa de retorn assistit, és a dir, incentivant-lo. Doncs bé, sabem poques coses i poques en podem saber amb les dades disponibles. Malgrat tot, intentarem veure quines conclusions podem extreure de l'anàlisi d'aquestes dades, tant pel conjunt de la població estrangera com per aquelles nacionalitats que han esdevingut representatives dels fluxos de sortida, tot i que ja anticipem que les xifres de què disposem s'hauran de prendre sempre com a mínims del que realment deu estar passant (vegeu la taula 1).

Així cal destacar que les dues nacionalitats principals que protagonitzen el retorn són la romanesa i la marroquina; cadascuna aporta més d'un deu per cent del

.....

2. A partir de l'any 2006 s'inclouen les anomenades baixes per caducitat, que sorgeixen com a conseqüència de la modificació legislativa introduïda per la Llei Orgànica 14/2003 d'estrangeria a la Llei 7/1985 reguladora de les bases de règim local, i que estableix que les persones estrangeres no comunitàries sense autorització de residència permanent tenen l'obligació de renovar la seva inscripció al Padró cada dos anys. En cas contrari, els ajuntaments han de declarar la caducitat de la seva inscripció.

Taula 1.

Baixes de ciutadans i ciutadanes estrangers amb destinació a l'estranger, per lloc de destinació, de quinze nacionalitats seleccionades. Catalunya, 2008

#	Nacionalitat	Baixes				Variació (%)
		Retorn	Un altre país	No consta	Total	2007-2008
1	Marroc	766	279	10.103	11.148	11,8
2	Bolívia	713	14	4.561	5.288	17,3
3	Xina	365	42	4.340	4.747	13,8
4	Pakistan	76	27	4.459	4.562	7,3
5	Equador	184	32	4.153	4.369	48,3
6	Brasil	433	23	2.995	3.451	29,9
7	Argentina	307	19	3.034	3.360	5,1
8	Romania	817	41	2.357	3.215	102,7
9	Colòmbia	289	29	2.508	2.826	32,4
10	Perú	134	22	1.821	1.977	33,9
11	Itàlia	164	160	1.581	1.905	99,5
12	Xile	171	12	1.647	1.830	12,9
13	Uruguai	144	17	1.081	1.242	22,5
14	Rússia	72	1	1.167	1.240	6,4
15	Índia	111	13	1.109	1.233	1,8
	Total general	7.621	1.184	66.555	75.360	20,5

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2008 (INE).

conjunt de persones que han tornat al seu país d'origen. També cal destacar el pes en el conjunt del retorn de persones de nacionalitat boliviana (9,4%), brasilera (5,7%) i xinesa (4,8%).

Pel que fa als fluxos de sortida que es dirigeixen a un tercer país, cal assenyalar novament el pes dels marroquins, que constitueixen una quarta part del conjunt d'aquesta migració. També es fa necessari subratllar la importància que adquireixen els italians i italianes en aquest tipus de migració (13,5%), i que en gran mesura s'explica per tractar-se de ciutadans i ciutadanes argentins que han ad-

quirit la nacionalitat italiana. Tot i que la informació de què disposem sobre les baixes que es dirigeixen a països tercers és clarament insuficient per extreure'n conclusions, l'examen parcial d'aquest tipus de baixes ens en mostra, si més no, algunes de les destinacions principals.

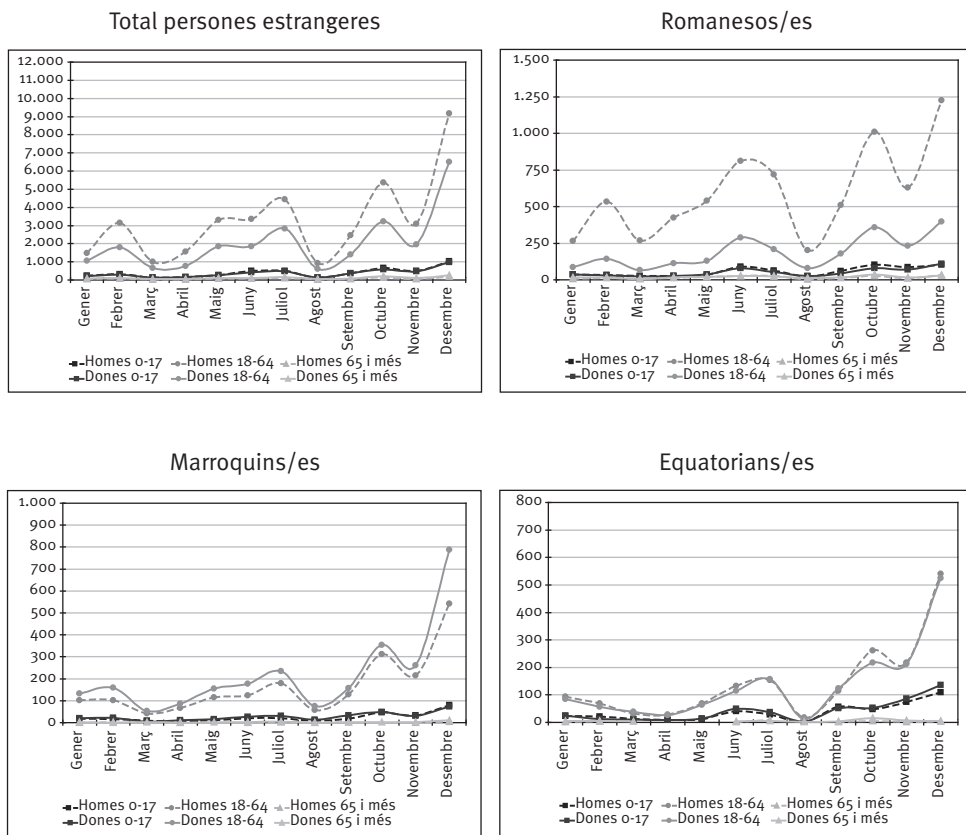
- Per exemple, en el cas dels marroquins, quan aquesta informació està disponible, les destinacions privilegiades són altres països europeus (França, Bèlgica, Alemanya, Itàlia i els Països Baixos).
- Aquesta tendència a migrar a un altre país comunitari també la trobem entre la població xinesa, que escull amb més freqüència Itàlia, els Països Baixos, Polònia i França.
- En el cas dels italians, la seva destinació preferent és l'Argentina, la qual cosa podria indicar, pel que ja hem dit, que una part d'aquestes sortides són, de fet, migracions de retorn més que no pas migracions a un tercer país. Tanmateix, entre les principals destinacions dels italians que se'n van de Catalunya també hi trobem altres destinacions, com ara el Brasil, Bolívia, els Estats Units d'Amèrica i Andorra.

Finalment, també s'ha abordat l'anàlisi de l'evolució mensual de les baixes de diferents nacionalitats amb destinació a l'estranger per sexe i per grans grups d'edat (vegeu el gràfic 7). Novament, aquesta òptica ens permet obtenir informació sobre les sortides a l'estranger i els efectes diferencials de la crisi sobre diversos grups de la població immigrant, per sexe i edat. En aquest sentit, es comprova que hi ha una preeminència dels homes en les sortides de persones de divuit a seixanta-quatre anys entre la població de pakistanesos i marroquins; el pes d'aquest grup representa el 80% i 64%, respectivament, del conjunt de les baixes al llarg del 2008. D'altra banda, les sortides protagonitzades per nacionalitats llatinoamericanes com la boliviana, l'equatoriana i la colombiana reflecteixen un pes similar de dones i homes de divuit a seixanta-quatre anys en el volum de sortides a l'estranger.

Altra vegada aquesta evolució per sexes es pot relacionar amb l'impacte diferencial de la crisi econòmica en aquests primers mesos i el seu efecte immediat

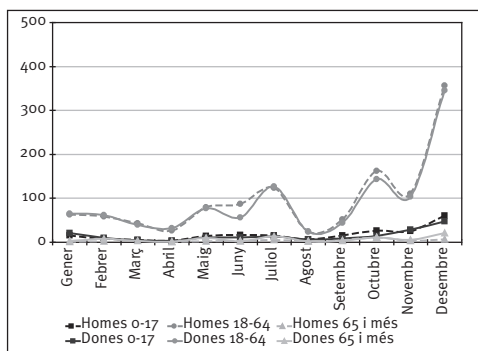
Gràfic 7.

Evolució mensual de les baixes amb destinació a l'estranger segons el sexe i grups d'edat (total de persones estrangeres i de nacionalitats seleccionades). Catalunya, 2008

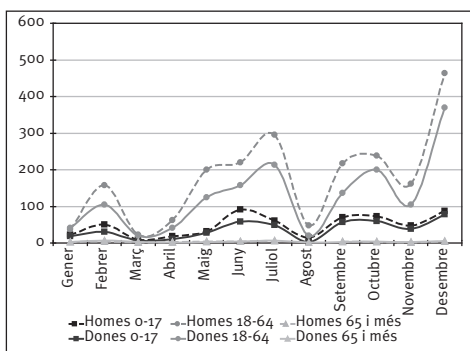

en sectors com la construcció, clarament masculinitzats. En conjunt, aquesta evolució mensual es caracteritza tant per un augment significatiu del nombre de baixes, sobretot a partir de la segona meitat de l'any 2008, com per la mateixa estacionalitat dels fluxos de sortida.

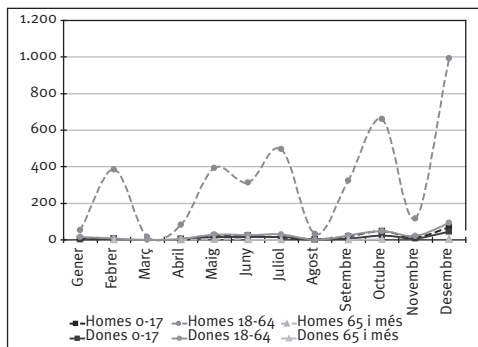
Colombians/es

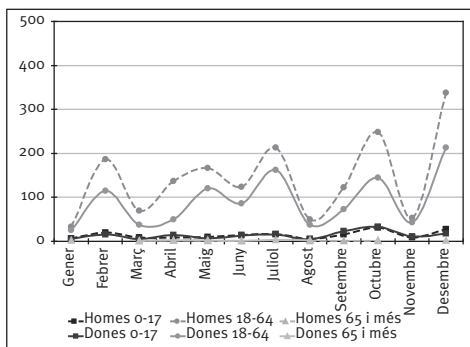
Bolivians/es

Xinesos/es

Pakistanesos/es

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 2008 (INE).

**4 Els efectes sobre les característiques
de la població estrangera**

LA DIVERSITAT DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA QUE VIU A CATALUNYA

A la desacceleració en el creixement dels efectius de població empadronada constatada a 1 de gener de 2007, hi va contribuir la substracció de les baixes per caducitat que es van aplicar per primer cop l'any 2006 (Gil i Domingo, 2008). Per al 2008, a 1 de gener de 2009 (tot i tenir en compte la provisionalitat de les dades), hi haurem d'afegir l'efecte que s'haurà d'imputar a la crisi econòmica.

Catalunya aplegava, l'any 2009, 1.184.192 persones estrangeres, és a dir, era la primera comunitat autònoma en nombre de persones estrangeres empadronades i concentrava el 21% de la població estrangera inscrita aleshores a l'Estat espanyol. Per sota, amb poc més d'un milió de persones, només hi trobem Madrid i, ja a molta més distància, el País Valencià, amb gairebé 883.000 persones, i Andalusia, amb 668.000 (vegeu la taula 2).

Aquesta xifra, per Catalunya, representa un increment del 7,3% respecte a les dades de l'1 de gener de 2008; és a dir, lleugerament superior a la meitat del que es va enregistrar del 2007 al 2008, que va ser del 13,5%. D'aquesta manera, la població estrangera representa el 15,9% de la població total de Catalunya (a

Taula 2.
Evolució del Padró continu de població per comunitats autònomes. Espanya, 2007-2009

	2007		2008		Variació (%) 2007-2008		2009 (provisional)		Variació (%) 2008-2009	
	Total	% Dones	Total	% Dones	Total	% Dones	Total	% Dones	Total	% Dones
Andalusia	531.827	46,4	623.279	46,9	17,2	46,9	668.093	47,1	7,2	7,2
Aragó	124.404	44,8	154.892	44,1	24,5	44,1	170.295	44,1	9,9	9,9
Astúries	32.720	53,4	40.804	51,4	24,7	51,4	47.012	50,3	15,2	15,2
Balears	190.170	48,4	223.036	47,9	17,3	47,9	237.359	47,7	6,4	6,4
Canàries	250.736	48,6	283.847	48,7	13,2	48,7	299.220	48,9	5,4	5,4
Cantàbria	26.795	50,6	33.242	48,9	24,1	48,9	38.024	48,2	14,4	14,4
Castella-La Manxa	159.637	44,4	206.008	43,7	29	43,7	224.892	44	9,2	9,2
Castella i Lleó	119.781	48,1	154.802	46,3	29,2	46,3	166.032	46,4	7,3	7,3
Catalunya	972.507	45,4	1.103.790	45,3	13,5	45,3	1.184.192	45,5	7,3	7,3
Comunitat Valenciana	732.102	46,6	847.339	46,7	15,7	46,7	882.870	46,9	4,2	4,2
Extremadura	29.210	46,5	35.315	45,8	20,9	45,8	36.489	46,3	3,3	3,3
Galícia	81.442	51,3	95.568	49,9	17,3	49,9	106.129	49,5	11,1	11,1
Madrid	866.910	49,7	1.005.381	49,3	16	49,3	1.043.133	49,3	3,8	3,8
Múrcia	201.700	41,3	225.625	42,4	11,9	42,4	235.134	43	4,2	4,2
Navarra	55.921	46,8	65.045	45,8	16,3	45,8	70.149	45,5	7,8	7,8
País Basc	98.524	49,4	117.337	48,6	19,1	48,6	132.189	48,1	12,7	12,7
La Rioja	36.825	43,2	43.856	43,5	19,1	43,5	46.416	43,8	5,8	5,8
Ceuta	3.016	51,3	3.124	50,8	3,6	50,8	3.491	49,6	11,7	11,7
Melilla	5.327	52,4	6.472	50,5	21,5	50,5	7.572	49,6	17	17
Total general	4.519.554	47,0	5.268.762	46,8	16,6	46,8	5.598.691	46,9	6,3	6,3

Font: Padró continu de població, a 1 de gener de 2007, 2008 i 2009 (INE).

Espanya aquest percentatge és del 12%). Si comptéssim la població per lloc de naixement aquest percentatge arribaria al 17%, mentre que a Espanya arribaria al 14%.

També a diferència del que ha succeït en altres comunitats autònomes, cap dels grans agregats continentals no ha perdut població; l'evolució s'ha moderat però per a tots és positiva: del 3% per als llatinoamericans al 15,7% per als asiàtics (taula 3). Si ens fixem en els nombres absoluts se segueix el mateix ordre: gairebé disset mil persones asiàtiques noves per dotze mil nous empadronaments de persones llatinoamericanes. Haurem de tenir en compte que l'evolució d'un creixement desigual es deu tant als fluxos procedents de l'estranger, que com ja hem vist també acusaven un augment asiàtic i un descens llatinoamericà, com al saldo migratori d'aquestes nacionalitats que Catalunya ha mantingut amb la resta d'Espanya en el mateix període de temps (de 419 persones asiàtiques i 1.749 llatinoamericanes). A més, cal afegir-hi l'increment atribuïble al moviment natural de la població (els naixements menys les defuncions) i les naturalitzacions diferencials; aquestes darreres dades no disponibles en l'actualitat.

Les deu primeres nacionalitats empadronades a Catalunya segueixen gairebé la mateixa jerarquia que l'any passat, amb el primer lloc per al Marroc, que amb 225.244 persones empadronades aplega el 19% de tots els estrangers a Catalunya; a molta distància el segueixen les 96.448 persones de nacionalitat romanesa (el 8%), les 82.261 equatorianes (6,9%), i les 58.323 bolivianes (4,9%).

Si s'observen les variacions de persones empadronades per nacionalitats, veurem que els increments més grans entre les primeres vint nacionalitats es deuen sobretot als fluxos migratoris enregistrats durant el darrer any; és el cas dels ciutadans indis (22,3%), senegalesos, colombians i pakistanesos (pels volts del 16%), però també de portuguesos (13,3%), italians (10,1%) i polonesos (10,5%).

Només dues nacionalitats entre les vint primeres perden efectius: l'argentina (-4%) i la boliviana (-4,1%). Entre la població argentina, la nacionalització i el retorn poden haver tingut un paper significatiu, mentre que entre la boliviana, tenint

en compte que es tracta de fluxos recents, haurem d'apostar pel retorn o per la sortida a tercers països com a possible causa principal de la disminució d'efectius.

De la mateixa manera, el creixement d'únicament un 1,6% de la població equatoriana (1.267 empadronaments), quan, com hem vist, només els fluxos d'arribada de l'estranger ja gairebé multiplicaven per vuit aquest increment (9.865), ens parla també de la incidència de les sortides (del retorn a l'Equador, però també de l'emigració a països com ara els Estats Units d'Amèrica, anteriors receptors de la immigració equatoriana).

L'empadronament i els permisos de residència

La comparació de les 1.184.192 persones estrangeres empadronades a 1 de gener de 2009 i els 974.743 permisos de residència en vigor a 31 de desembre de 2008 (vegeu la taula 3), no deixa de sorprendre'ns: per a tres països entre els vint primers, el nombre de permisos en vigor supera el de persones empadronades. Encara que la diferència sigui relativament escassa, els prop de cinc mil permisos expedits a persones marroquines que superen el nombre de persones marroquines empadronades i els prop de dos mil permisos més expedits a persones equatorianes, podrien ser el resultat de les sortides del país d'aquests ciutadans i ciutadanes.

En sentit contrari, malgrat que no es pot estimar el nombre de població en situació irregular a partir de la simple resta entre les xifres de persones empadronades i de persones residents, tenint en compte la provisionalitat de les dades del Padró continu que pot fer variar substancialment els efectius, així com el registre deficient de les sortides a l'estranger, l'elevat volum que representa (una mica més de 209.000 persones) indica que la irregularitat ha de tenir un pes important.

Una pista més clara d'aquesta situació ens la proporciona la comparació d'algunes de les nacionalitats més nombroses i arribades més recentment, com ara la boliviana, en què el percentatge dels 23.807 permisos en vigor enregis-

Taula 3.

Evolució de la població estrangera segons els permisos de residència i el Padró continu de població, per agregacions continentals i principals nacionalitats. Catalunya, 2007-2008

	Padró municipal		Variació (%)	Permisos de residència		Variació (%)
	01/01/2008	01/01/2009	2008-2009	31/12/2007	31/12/2008	2007-2008
Unió Europea	282.043	306.692	8,7	204.055	248.998	22,0
Europa no comunitària	50.032	53.188	6,3	28.104	30.002	6,8
Àfrica	278.129	302.701	8,8	266.542	290.469	9,0
Amèrica Llatina	380.211	391.928	3,1	266.436	296.818	11,4
Amèrica del Nord	12.894	13.475	4,5	3.431	3.678	7,2
Àsia	99.931	115.637	15,7	91.408	102.800	12,5
Oceania	497	525	5,6	319	375	17,6
Marroc	208.996	225.244	7,8	211.475	230.262	8,9
Romania	88.078	96.448	9,5	74.659	86.910	16,4
Equador	80.994	82.261	1,6	80.055	84.170	5,1
Colòmbia	46.287	48.911	5,7	41.682	45.379	8,9
Xina	38.648	44.789	15,9	38.301	43.395	13,3
Itàlia	43.727	48.143	10,1	32.703	39.620	21,2
Perú	32.713	35.413	8,3	33.682	38.017	12,9
Argentina	35.234	33.812	-4,0	22.896	24.211	5,7
Pakistan	28.607	33.336	16,5	21.786	24.092	10,6
Bolívia	60.801	58.323	-4,1	17.900	23.807	33,0
França	33.500	36.059	7,6	17.728	23.078	30,2
República Dominicana	19.383	21.211	9,4	19.466	22.066	13,4
Gàmbia	15.236	16.473	8,1	15.316	16.099	5,1
Alemanya	22.943	24.107	5,1	13.438	15.713	16,9
Regne Unit	20.666	21.810	5,5	11.746	14.002	19,2
Polònia	12.998	14.357	10,5	9.967	13.960	40,1
Ucraïna	15.115	16.183	7,1	12.966	13.869	7,0
Portugal	15.490	17.550	13,3	9.255	13.164	42,2
Senegal	16.151	18.798	16,4	11.582	11.947	3,2
Índia	13.096	16.013	22,3	9.910	11.212	13,1
TOTAL	1.103.790	1.184.192	7,3	860.575	974.743	13,3

Font: Padró continu de població, a 1 de gener de 2008 i 2009 (INE) i Anuario Estadístico del Ministerio de Trabajo e Inmigración.

trats només representa un 40,8% de la població boliviana empadronada. Sens dubte, a banda del fet de ser fluxos molt recents, fet corroborat per la creixuda dels permisos del 2007 al 2008, la crisi econòmica ha de tenir alguna cosa a dir sobre aquesta distància notable, tant pel que fa a l'esmentada mala cobertura de les baixes (i, per tant, de les sortides) com a la magnitud de la irregularitat.

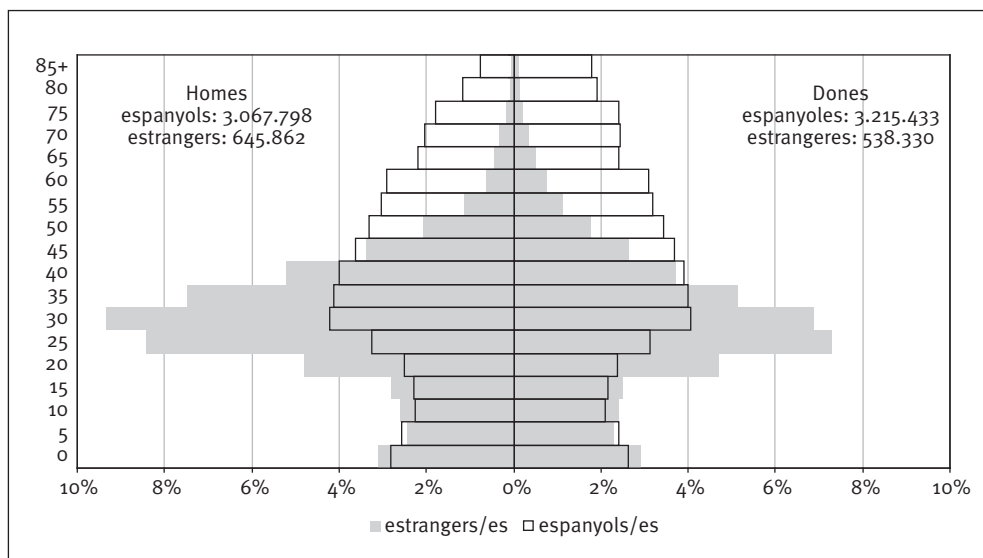
L'ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA PER SEXE I EDAT

Tot i les fortes variacions que hem descrit en l'evolució dels fluxos, i les seves conseqüències en el volum de la població resident, la incidència que ha tingut tot això en l'estructura de la població estrangera per sexe i edat ha estat escassa.

La piràmide de població estrangera es continua caracteritzant per la joventut, sobretot en comparació de la piràmide del total de la població de Catalunya, que es caracteritza per l'envelliment (vegeu el gràfic 8). La mitjana d'edat dels homes estrangers l'any 2009 era de 31,3 anys, mentre que la dels de nacionalitat espanyola era de 41 anys. Per a les dones aquesta diferència és encara més palesa, amb 30,9 anys per a les estrangeres enfront dels 44 anys de les dones amb nacionalitat espanyola. La diferència d'edat entre homes i dones és deguda a la major longevitat del sexe femení.

Per grans grups d'edat ens trobem que les 28.610 persones estrangeres majors de seixanta-quatre anys només representen el 2% de la població estrangera; entre la població de nacionalitat espanyola, les 1.188.870 persones majors de seixanta-quatre anys ja en sumen el 19%.

Aquestes diferències no són tan importants en relació amb la població menor de quinze anys: són el 16% de les persones estrangeres (186.757 persones empadronades) i el 15% de les de nacionalitat espanyola (928.138). En contrast amb el que passava amb la població anciana, els nens i nenes de nacionalitat estrangera sí que comencen a assolir percentatges significatius respecte al total de la població infantil, ja que en constitueixen el 17%.

Gràfic 8.**Piràmide de població segons la nacionalitat. Catalunya, 2009**

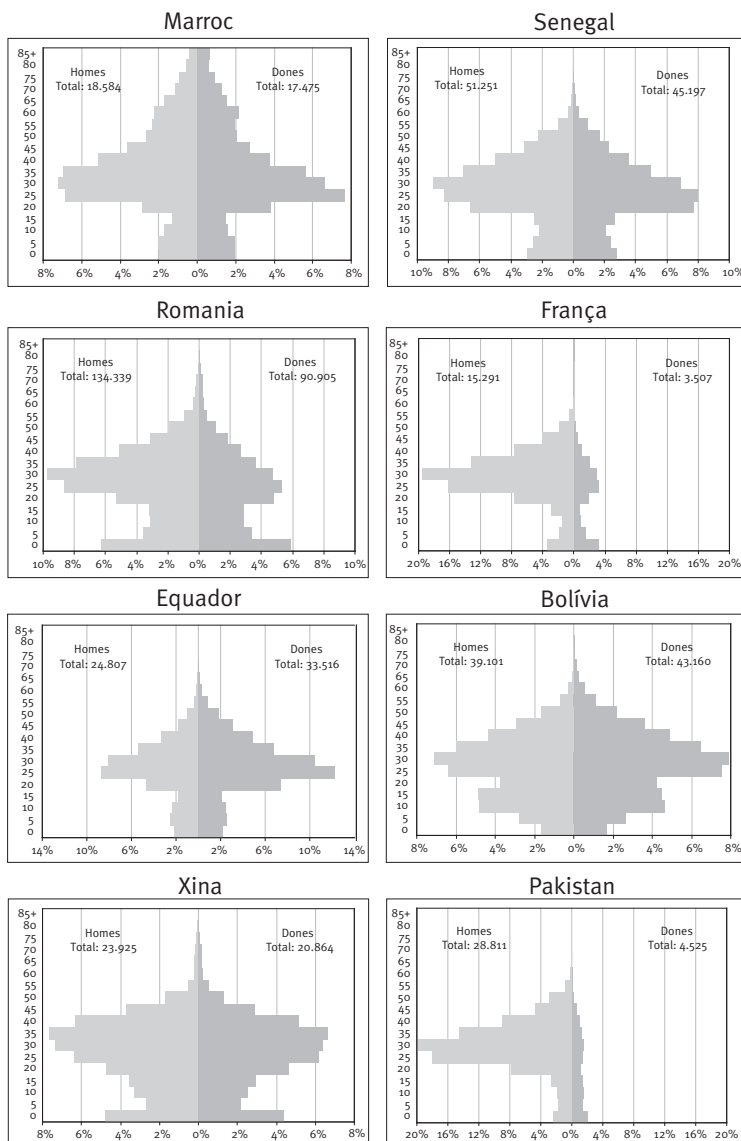
Font: Padró continu a 1 de gener de 2009, dades provisionals (INE).

Quant a la població d'entre quinze i seixanta-quatre anys, veiem que les 968.825 persones estrangeres d'aquestes edats representen el 19% de tota la població empadronada a Catalunya, un 17% de les dones i un 20% dels homes.

La composició per sexe tampoc no ha variat gaire en comparació dels anys anteriors, ni pel que fa a la població estrangera, un 45,5% de la qual era de sexe femení, ni pel que fa a l'espanyola, el percentatge de dones de la qual era del 51,2%.

Com en altres ocasions, s'ha d'advertir que aquesta estructura del conjunt amaga una gran heterogeneïtat. En el gràfic 9 s'han representat les estructures de la població per les dues primeres nacionalitats de cada agrupació continental: per l'Àfrica són la població marroquina i la senegalesa; per Amèrica, l'equatoriana i la boliviana; per Europa, la romanesa i la italiana, tot i que excepcionalment s'ha

Gràfic 9.
Piràmides de població estrangera segons les principals nacionalitats. Catalunya, 2009

Font: Padró continu a 1 de gener de 2009, dades provisionals (INE).

decidit representar la tercera –corresponent a la francesa– i no l'italiana, ja que més de la meitat de la població amb nacionalitat italiana empadronada a Catalunya són persones nascudes a l'Amèrica Llatina, majoritàriament a l'Argentina i el Perú.

La primera característica que cal assenyalar en la comparació de les piràmides de població són les diferències per sexe. D'aquesta manera queda clar quan l'estratègia migratòria recolza en un dels dos sexes o quan aquest fet no és significatiu.

La població marroquina (60% homes), senegalesa (81%) i pakistanesa (86%) apareixen fortament masculinitzades, mentre que la boliviana, amb una presència més gran de dones (57%), es troba en el pol oposat.

La població equatoriana, que, com moltes altres de llatinoamericanes també estava molt feminitzada en els primers anys d'arribada, l'any 2009 ja apareix menys desequilibrada, com a resultat del reagrupament de marits (un 52% de dones).

La població romanesa, francesa i xinesa, per contra, no presenten gaires diferències per sexe, amb aproximadament un 47% de dones i si fa no fa un 43% d'homes.

Totes aquestes poblacions, a excepció de la francesa, comparteixen la joventut (amb màxims entre els vint-i-cinc i els trenta-cinc anys), en concordança amb les migracions de treballadors i treballadores, de caire eminentment econòmic. I, amb tot, presenten força diferències també en la població menor d'edat, on les pautes de reagrupament familiar es barregen amb la natalitat de les persones immigrants a Catalunya (relacionada amb el temps que fa que hi ha arribat) i, de forma igualment significativa, amb l'accés a la nacionalització dels infants, que, en alguns casos com els equatorians i bolivians principalment, els faria desaparèixer d'observació al cap de pocs anys. S'ha de tenir en compte que ni l'Equador ni Bolívia no reconeixen com a nacionals dels països respectius els fills nascuts a l'estranger, i la legislació espanyola, per tal d'evitar que esdevinguin apàtrides, reconeix a aquests infants el dret a la nacionalitat espanyola; això explica que el

grup de zero a cinc anys en aquestes nacionalitats sigui tan reduït (Álvarez Rodríguez, 2006), així com també s'explica pel fet que les pioneres de les migracions siguin les dones.³ Un cas completament diferent és el de la població francesa, en què el pes de les edats al voltant de la jubilació resulta força significatiu, amb un 18% de persones majors de cinquanta-cinc anys.

.....

3. Tant la legislació equatoriana com la boliviana podrien ser modificades abans d'acabar l'any 2009 per tal de poder atorgar la nacionalitat als infants, fills de persones equatorianes i bolivianes, nascuts fora del país. Això significaria que en els propers anys podria augmentar la població infantil registrada d'aquestes nacionalitats.

**5 Conclusions: el repte de l'assentament
en època de vaques magres**

Els efectes més pregons de la crisi econòmica, tal i com els podem veure amb les dades corresponents a l'any 2008, són perceptibles sobretot en l'evolució dels fluxos, més que no pas en canvis en la població empadronada, és a dir, en els efectius per nacionalitat. Només a partir del segon semestre del 2008 aquests canvis es van fer evidents: per la caiguda de les entrades, i pel canvi en la seva composició per sexe i edat, però també per l'increment de les sortides.

Les Estadístiques de Variacions Residencials del 2008 ens permeten prendre el pols a l'efecte més immediat de la crisi econòmica: una davallada del 12,7% en la immigració internacional arribada a Catalunya, que en termes absoluts vol dir que hi va haver 170.725 noves entrades (el 56% d'aquestes entrades es van produir durant els primers sis mesos). Aquesta davallada és considerablement menor, però, que la que van experimentar altres comunitats autònomes, o el conjunt de l'Estat, que va arribar a ser d'un 25%.

Això explica que Catalunya, amb 1.184.192 persones de nacionalitat estrangera empadronades mantingui, a la fi, tant el seu lloc com a primera comunitat autònoma en nombre absolut d'estrangers, com el seu pes –aplega el 21% de persones estrangeres empadronades a l'Estat espanyol.

La caiguda dels corrents migratoris internacionals es va notar més en les nacionalitats que van protagonitzar els darrers fluxos massius: la boliviana (-69%) i

la romanesa (-57%). En canvi, no es va deixar sentir en altres nacionalitats, que, durant el primer semestre de l'any, fins i tot van incrementar notablement el seu volum, com és el cas de les persones asiàtiques i africanes en general. En aquests augments, sempre més modestos que els descensos, trobem fluxos molt antics, com els de la població marroquina (+4%), xinesa (+33%) o pakistanesa (+24%), juntament amb corrents relativament recents, com els d'alguns països subsaharians (ghanesos o malinesos, per exemple).

La composició per sexe i edat dels fluxos arribats durant l'any 2008 es va alterar, amb major o menor intensitat per a les principals nacionalitats, significativament pel que fa a l'equilibri per sexes: en el cas dels fluxos que més van caure, ho van fer més pels homes que per les dones. Amb tot, els fluxos femenins van disminuir un 10% respecte al 2007, i van prosseguir amb la davallada constant del seu pes en els darrers anys. Malgrat tot, la manca d'uniformitat resulta ser un cop més el tret característic d'aquesta tendència general.

Els corrents migratoris femenins es van mantenir en la segona part de l'any, potser perquè l'ocupació femenina es va veure menys afectada per la crisi que la masculina, o potser perquè eren fluxos deguts al reagrupament familiar i, en part, previstos abans de l'inici de la crisi econòmica; va ser especialment evident la inversió de la importància dels dos sexes en les arribades de persones romaneses i equatorianes.

Pel que fa al reagrupament de menors, el comportament ha estat més difícil d'avaluar i segurament encara és aviat per relacionar-lo amb l'efecte de la crisi econòmica, ja que les sol·licituds es devien cursar amb anterioritat a les primeres evidències de la recessió econòmica. En tot cas hauríem d'assenyalar un increment en l'arribada de menors de divuit anys respecte a l'any 2007 per algunes nacionalitats, com l'equatoriana (15%) o la xinesa (43%), el manteniment en nivells més modestos en altres nacionalitats, mentre que en altres casos encara, com per la població pakistanesa, l'arribada de persones adultes va disminuir.

Juntament amb els canvis enregistrats en les entrades, l'evolució de les sortides és la novetat principal del 2008. A diferència del que succeeix amb les entrades,

la cobertura de les sortides resulta força deficient. El que hem trobat no es pot considerar fiable quant al volum; ens permet, tanmateix, constatar algunes tendències: les sortides han estat més nombroses també entre les nacionalitats més representades, i entre les arribades més recentment, com la romanesa o la boliviana (que es pot explicar per un menor arrelament i una major vulnerabilitat a la crisi). Però també entre els fluxos procedents de països amb una certa tradició en els corrents migratoris cap a Catalunya, com per exemple la marroquina o, en menor mesura, l'equatoriana: el contrast entre el nombre de permisos en vigor i el nombre de persones empadronades, a favor dels primers, ho vindria a corroborar. És a dir, entre aquests darrers, tot i que els fluxos d'entrada es van incrementar, els de sortida ho van fer encara molt més. No sabem, però, si els individus que van tornar als seus països o van decidir marxar a tercers països, feia molt temps o poc temps que es trobaven a Espanya.

En aquest sentit, les sortides a tercers països es podrien estar produint tant per raons de la mateixa transnacionalitat de l'emigració, que estableix xarxes de suport i connexió familiar en diversos països europeus (com podria interpretar-se la sortida a França o Bèlgica d'algunes persones marroquines, o a la Gran Bretanya d'alguns pakistanesos) com per les oportunitats de treball lligades a cadenes migratòries específiques (com es podria inferir de la sortida de bolivians i bolivianes cap a Suïssa o de la de xinesos i xineses cap a Itàlia). L'emigració vers països que havien estat amb anterioritat receptors tradicionals d'immigració per a cadascuna de les nacionalitats també va ultrapassar les fronteres comunitàries. En aquest context s'emmarquen els fluxos de sortida d'equatorians cap als Estats Units o de bolivians cap a l'Argentina.

De la mateixa manera que la disminució del reagrupament familiar en nombres absoluts pot ser un resultat de la crisi econòmica, hauríem de pensar que la "disgregació" familiar, és a dir, el retorn selectiu de membres de la família sense activitat econòmica, pot constituir la resposta d'una unitat familiar a la crisi. Aquesta pot ser també una resposta selectiva segons la nacionalitat considerada, encara que aquí el registre ens pot fer una mala passada i haurem de ser molt prudents a l'hora d'extreure'n conclusions. Així, el 12% de les 49.579 sortides enregistrades

durant els darrers sis mesos del 2008 corresponen a població menor d'edat. Però com que les Estadístiques de Variacions Residencials no ens informen sobre les relacions de parentiu entre els individus que realitzen la baixa, no podem saber del cert si es tracta d'un retorn familiar complet o parcial. En tot cas, volem fer notar que alguns d'aquests menors que se'n van al país d'origen, poden haver nascut a Catalunya o a Espanya, i per tant ens trobaríem davant de migracions d'arrossegament, més que no pas de retorns pròpiament dits.

Abans de posar fi a les conclusions referides a la sortida de persones immigrants estrangeres de Catalunya, tot i que les dades disponibles no ens permetin analitzar-ho, volem fer avinent la relació aparentment contradictòria entre la situació legal al país i aquestes migracions. La irregularitat, en comptes d'animar a marxar, sol ancorar la persona migrant en el territori, mentre que la regularitat li permetria fer moviments exploratoris o circulars. És a dir, la majoria de persones en situació irregular podria estar optant per quedar-se a l'Estat espanyol, tot i la precarietat de les seves condicions de vida, per por de no poder tornar-hi a entrar si la situació al seu país és encara pitjor. Mentre que, d'altra banda, aquelles persones que ja han obtingut la nacionalitat espanyola o un permís permanent, o simplement gaudeixen de permís de residència i treball, s'atreveixen més a provar sort en el retorn (amb la garantia de poder tornar a Espanya), o decideixen passar una temporada al seu país perquè els resulta menys costós que a Espanya (donant lloc a una circularitat migratòria no forçosament enregistrada).

Com s'ha assenyalat, si bé l'impacte de la crisi sobre els fluxos és clar, malgrat la dificultat de copsar-lo nítidament, l'efecte sobre el volum o el perfil de la població resident no ho és tant, més enllà de la desacceleració del creixement de la població empadronada de nacionalitat estrangera. Serà amb l'anàlisi de les dades del 2009 que es podrà constatar l'abast de l'impacte, tant en el volum com en el perfil de la població immigrada per nacionalitats. També haurem d'esperar a tenir dades disponibles sobre la distribució territorial per confirmar les hipòtesis que podrien apuntar a un augment de la concentració i de la segregació de la població estrangera en el territori.

El que sí que podem augurar és que, amb la crisi econòmica, s'inaugura un nou període en què el que és determinant, tant per a la població immigrant com per al conjunt de la ciutadania de l'Estat, és l'assentament de les poblacions immigrades. En els anys anteriors, l'arribada massiva de migrants (el *boom* migratori) i, en termes demogràfics, el creixement dels fluxos ha estat el fenomen més decisiu en l'àmbit de la migració, amb tot un seguit de factors relacionats: la inserció en el mercat laboral; la dispersió en el territori, en molts casos, però també l'augment de la concentració, en altres; la demanda d'habitatge, no tan sols de lloguer; el reagrupament incipient, que va provocar un creixement de la població escolaritzada, amb les necessitats pròpies de l'acollida, començant per la seva incorporació tardana o discontinua; o la formació de noves famílies, amb l'augment tant de la nupcialitat com dels naixements.

Amb el nou període, l'assentament esdevindrà el gran protagonista. Els fluxos d'entrada continuaran disminuint encara més, però segurament s'estabilitzaran, comptant amb els fluxos de reagrupament. Els fluxos de sortida, en canvi, seguiran augmentant, com també els de disgregació familiar. Per tant, a l'escola segurament es continuaran produint arribades d'alumnat estranger nou, tot i la seva disminució, però també caldrà comptar amb la discontinuïtat d'una part de l'alumnat ja escolaritzat. En el món del treball, l'increment de l'atur i de l'economia informal són, naturalment, els efectes primers i pitjors de la crisi, però també cal pensar en l'augment de la competència, fins ara mínima, en la concurrència, tant entre persones immigrants i autòctones com entre les diferents nacionalitats d'immigrants. Aquesta incidència serà probablement pitjor en aquelles persones amb nivell de formació més baix, que fins ara, a causa de les característiques de la demanda del mercat de treball, n'havien estat les més beneficiades.

Quant al territori, es pot produir un augment de la mobilitat circular o exploratòria a la recerca de treball, que per definició no se sol enregistrar; el pitjor resultat podria ser l'augment de la concentració i de la segregació residencial, que, lligada a un increment de la precarietat, pot tenir conseqüències nefastes tant de cara a l'assentament de la població immigrada com per al territori que l'acull. Des d'aquesta perspectiva, esdevé vital enregistrar correctament l'empadronament;

si no, es podrien crear miratges estadístics deguts tant al sobreempadronament en municipis on no resideixen realment les persones immigrants, com al subempadronament en els municipis on malgrat residir-hi no consten en el Padró.

El protagonisme particular del sector immobiliari en la gestació de la crisi, en el cas espanyol i català, es tradueix en el terreny de l'habitatge, tant en l'impagament de l'habitatge de lloguer per moltes famílies d'immigrants de nacionalitat estrangera, com en la capacitat o no de fer front a les hipoteques, i, desgraciadament, en l'augment de la sobreocupació de l'habitatge. Naturalment, l'accent en un d'aquests fenòmens o en un aspecte determinat dependrà també de la intensitat i de la durada de la crisi.

Per últim, la joventut del perfil dels migrants, farà que, en els propers anys, la mateixa dinàmica demogràfica lligada, d'una banda, a la formació de noves famílies i, de l'altra, al reagrupament familiar, es mantingui o augmenti la població estrangera, tot i que aquesta no es nodreixi de nous fluxos o que, com hem dit, en alguns casos provoqui la sortida selectiva de residents estrangers a Catalunya.

El caràcter cíclic de les onades migratòries, relacionat amb la conjuntura econòmica, amaga aquesta gran contradicció: gairebé sempre l'esforç de l'assentament, que sens dubte és un dels processos més delicats i que implica a parts iguals la població immigrada i la població no immigrada, s'ha de fer en èpoques de vaques magres, quan hom disposa de menys recursos.

Bibliografia

ÁLVAREZ RODRÍGUEZ, Aurelia (2006). *Nacionalidad de los hijos de extranjeros nacidos en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

DOMINGO, Andreu i CABRÉ, Anna (2009). “La tercera onada immigratòria a Catalunya”. *L’Avenç*, núm. 350, p. 30-39.

DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (en premsa). “Gènere, llar i immigració internacional a Catalunya”. *Revista de l’Associació Catalana de Sociologia*.

GIL, Fernando i DOMINGO, Andreu (2008). “Tendències recents de l’evolució de la població estrangera a Catalunya: cap a un canvi de cicle?”. A LARIOS, Maria Jesús i NADAL, Mònica (dirs.). *L’estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2007*. Barcelona: Editorial Mediterrània - Fundació Jaume Bofill, p. 23-64.

VONO, Daniela; DOMINGO, Andreu i BEDOYA, Maria Helena (2009). “Impacto del control migratorio del visado Schengen sobre la migración latinoamericana hacia España”. *Papeles de población*, any 14è, núm. 58, p. 97-126.

INFORMES BREUS

- 1 **Les desigualtats educatives a Catalunya: PISA 2003**
Ferran Ferrer (dir.), Gerard Ferrer i José Luis Castel
- 2 **El paper crucial del professorat. Atraure, preparar i mantenir professors de qualitat**
OCDE. Polítiques d'Educació i de Formació
- 3 **El procés de normalització d'estrangers 2005. Balanç i perspectives**
Maria Helena Bedoya Muriel i Eduard Solé Alamarja
- 4 **Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya**
Rafael Merino i Maribel García
- 5 **Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació**
Jordi Moreras
- 6 **Sisena hora: una oportunitat o una dificultat per avançar?**
Joaquín Garín, Isabel Sánchez i Jesús Viñas
- 7 **Joves i política**
Núria Valls i Andrea Borison
- 8 **Els sistemes educatius als països d'origen de l'alumnat immigrant. Una aproximació**
Miquel Àngel Alegre, Ricard Benito i Sheila González
- 9 **Els plans educatius d'entorn: debats, balanç i reptes**
Miquel Àngel Alegre i Jordi Collet
- 10 **Formació i professionalització del professorat de secundària a Catalunya**
Gemma Tribó
- 11 **La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa**
Ismael Blanco i Pau Mas
- 12 **Històries d'immigració: la comprensió dels patrons de rendiment escolar dels joves immigrants nous**
Carola Suárez-Orozco i Marcelo Suárez-Orozco
- 13 **L'educació catalana a la premsa**
Jaume Carbonell i Sebarroja i Antoni Tort i Bardolet
- 14 **Simbologies en l'espai públic. Els debats sobre l'ús del *hijab* a Europa**
Jordi Moreras
- 15 **Actituds, comportament polític i xarxes organitzatives dels immigrants a la ciutat de Barcelona**
Laura Morales i Eva Anduiza (directores), Laia Jorba, Josep San Martin i Amparo González
- 16 **Les responsabilitats legals en les activitats educatives realitzades més enllà del temps lectiu**
Neus Soriano, Ramon Plandiura i Eva Izquierdo
- 17 **El salari de reserva de les dones desocupades a Catalunya**
Dídac Queralt Jiménez
- 18 **Models educatius familiars a Catalunya**
Javier Elzo Imaz (coordinador), María Teresa Laespada Martínez i Ana Martínez Pampliega
- 19 **L'escola del segle XXI. Una mirada des de la societat civil**
Mireia Cívils i Zaragoza, Jordi Riera i Romaní, Annabel Fontanet i Caparrós i Elena S. Ojando i Pons
- 20 **Les persones en situació de sense llar de Barcelona: perfils, estat de salut i atenció sanitària**
Joan Uribe i Sara Alonso
- 21 **Crònica de la Llei d'Educació de Catalunya**
Ramon Farré Roure
- 22 **De l'acollida a la ciutadania: la formació de la població adulta immigrada**
Xavier Aranda, Miquel Casanovas, Alfons Formariz (coordinador) i Pep Vidal
- 23 **El reagrupament familiar a Catalunya, una aproximació qualitativa**
Rosalina Alcalde, Andreu Domingo, Diana López, Jordi Bayona i Amparo González
- 24 **Trajectòries sociolaborals de la població immigrada. Factors explicatius**
Saraí Samper, Raquel Moreno (D-CAS, Col·lectiu d'Analistes Socials)
- 25 **L'opinió dels catalans sobre la immigració**
Mónica Méndez Lago
- 27 **Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008**
Andreu Domingo i Albert Sabater

La crisi econòmica ha provocat el descens en l'arribada dels fluxos internacionals i un increment de les sortides, ja siguin retorns o sortides a països tercers. Com a conseqüència, el creixement de la població estrangera s'ha alentit i, a 1 de gener de 2009, aquesta població representa el 15,9% de la població catalana.